

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Nikola Bieleszová

Intervenční program pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí

Olomouc 2013

Vedoucí práce: Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Intervenční program pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce a za použití pramenů uvedených v závěru bakalářské práce.

V Olomouci dne 18. 4. 2013

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Miluši Hutyrové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi při konzultacích ochotně poskytovala.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 Sociokulturně znevýhodněné prostředí.....	6
1.1 Národnostní menšiny	7
1.1.1 Romská národnostní menšina	8
1.1.2 Romská rodina a její vliv na školní úspěšnost romských dětí.....	9
1.2 Předcházení školní neúspěšnosti sociokulturně znevýhodněných dětí.....	11
2 Edukační intervence	12
2.1 Intervence u dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.....	12
2.2 Intervenční programy	13
2.2.1 Intervenční program zaměřený na rozvoj sociálních dovedností	13
2.2.2 Intervenční program instrumentálního obohacování	15
3 Využití intervenčních programů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Moravskoslezském kraji	25
3.1 Cíl šetření.....	25
3.2 Použitá průzkumná metoda a popis šetření	25
3.3 Výzkumný soubor.....	26
3.4 Výsledky šetření	26
3.5 Shrnutí šetření.....	40
ZÁVĚR.....	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	47
SEZNAM TABULEK	50
SEZNAM PŘÍLOH	51

ÚVOD

Vzdělávání dětí romského původu, které často trpí sociokulturním znevýhodněním, je velmi aktuální problém, neboť hodnota vzdělání je v dnešní době vysoce ceněna. Romské děti jsou často školně neúspěšné z mnoha důvodů. Patří mezi ně hlavně vliv jejich rodinného prostředí na ně samotné. Romská rodina je charakteristická mnohými znaky, jejich odlišná mentalita a odlišné vnímání hodnot a preferencí, do kterých nepatří vzdělání, se negativně odráží v již zmiňované školní neúspěšnosti dětí. Výchova v těchto rodinách je poměrně volná a neorganizovaná. Dalším důvodem školní neúspěšnosti sociokulturně znevýhodněných žáků je také rovněž české školství, které je pro tyto děti nepříznivé, neboť nehledí na osobitý charakter a specifika romské národnostní menšiny. Proto je tedy důležité školní neúspěšnosti těchto dětí předcházet. O to by měly usilovat nejen školská zařízení, ale také zařízení sociální. Mezi tato sociální zařízení řadíme hlavně nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, která se snaží těmto žákům pomoci nejen při výchovných a vzdělávacích činnostech, pomáhá jim také ve správném sociálním začlenění.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují svým klientům několik základních typů služeb, do kterých řadíme nejen výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. V rámci těchto činností poskytují zařízení svým klientům například doučování nebo plánování volnočasových aktivit. Opomíjeny jsou, bohužel, u různých důvodů edukační intervence a s nimi spojené intervenční programy, které nejenže pomáhají dětem zlepšovat školní úspěšnost, ale jejich vliv se také odráží na správném začlenění dětí do společnosti a na celkovém rozvoji jejich myšlení. Mezi nejvýznamnější zástupce těchto intervenčních programů se, dle našeho názoru, řadí intervenční program PATHS, zaměřený na rozvoj sociálních dovedností, a program instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina. Program instrumentálního obohacování se stává stále více populárním v souvislosti s rozvojem myšlení a schopnosti učit se.

Cílem této bakalářské práce je charakterizovat intervenční programy, které pomáhají v celkovém rozvoji dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, a také zjistit, zda jsou intervenční programy využívány nízkoprahovými zařízeními v Moravskoslezském kraji. Rovněž bude zjišťováno, jaké další služby daná zařízení poskytují.

1 Sociokulturně znevýhodněné prostředí

Za sociokulturně znevýhodněné prostředí se považuje prostředí, které negativně ovlivňuje rozvoj kognitivních a morálních schopností jedinců. Do tohoto typů prostředí často zapadají rodiny žijící na celkově nízké úrovni.

Ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., s názvem Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, je pod § 16 definováno sociální znevýhodnění jako:

- a) *rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,*
- b) *nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo*
- c) *postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.*

Ve vyhlášce č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, se za žáka se sociálním znevýhodněním považuje: *„žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka.“*

Dle *Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí* jsou do skupin sociokulturně znevýhodněných zahrnuty děti, které náleží do rodin:

- nepodporujících je ve školních aktivitách a v přípravě na školu;
- se záporným vztahem ke vzdělání;
- nezajištěných dostatečnými materiálními potřebami;
- žijících na okraji společnosti;
- sociálně vyloučených;
- řídicích se kulturními vzorci, které jsou v rozporu se vzorci české společnosti;
- kde je užíván jiný jazyk než vyučovací nebo je tento jazyk nesprávně užíván;
- oslabených v kvalitě verbální komunikace.

Jestliže prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, vykazuje některou z těchto daných charakteristik, můžeme následně hovořit o sociokulturně znevýhodněném prostředí.

Se sociokulturním znevýhodněním úzce souvisí pojem sociální vyloučení. Mareš (in Sirovátka, T., 2004, s. 18-19) popisuje sociální exkluzi jako: *„stav, kdy jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmům a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životního standardu, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný, a dosáhnout i té míry participace na životě společnosti, která je v ní pro její plnoprávné členy považována za žádoucí.“* Definici sociálního vyloučení rozšířil K. Čáda (2009, s. 10-11), který tvrdí, že sociální vyloučení často souvisí s: *„prostorovým vyloučením, kdy jedinci a skupiny často žijí v uzavřených a/nebo izolovaných lokalitách s nízkou úrovní bydlení a nedostatečnou občanskou vybaveností; symbolickým vyloučením spojeným se stigmatizací (zevšeobecňujícím přisuzováním negativních vlastností) jedinců či skupin; nízkou mírou vzdělanosti a ztíženou možností tuto nevýhodu překonat; ztíženým přístupem k legálním formám výdělečné činnosti, závislostí na sociálních dávkách a s tím spojenou materiální chudobou; rizikovým životním stylem, špatnými hygienickými poměry a s nimi souvisejícím horším zdravotním stavem, životními strategiemi orientovanými na přítomnost; větším potenciálem výskytu sociálně patologických jevů a kriminality a sníženou sociokulturní kompetencí (např. jazykovou bariérou, nezkušeností či neznalostí vlastních práv a povinností).“*

1.1 Národnostní menšiny

Mezi příslušníky sociokulturně znevýhodněného prostředí řadíme národnostní menšiny. Národnostní menšiny tvoří pouze 5 % z celkového počtu obyvatel České republiky. Žije zde přibližně 11 minorit, například Maďaři, Poláci Rusové, Řekové, Slováci a Romové. Mezi nejpočetnější národnostní menšinu patří již zmiňovaní Slováci a Romové. (Bartoňová, 2009)

Jazyk je důležitou součástí každé z etnických kultur, které se na našem území střetávají. V rámci chybné komunikace mezi minoritní a majoritní společností může docházet k negativním reakcím. Komunikaci mezi minoritou a majoritou, také otázky národního školství, řeší Poradní soubor odboru školství, mládeže a tělovýchovy pro národnostní menšiny. (Bartoňová, 2009)

1.1.1 Romská národnostní menšina

Historie tohoto společenství nebyla nikdy zapisována. Je známo, že kočovný život vedli Romové v Indii, odkud následně přesídlili do Evropy. První zmínky o pobytu Romů v Evropě pochází z 13. a 14. století. Romové nikdy neprojevovali snahu zakotvit na určitém území. V 18. století se Marie Terezie snažila o převýchovu této populace. Postupně se Romové seskupovali a vznikaly takzvané cikánské tábory, většina Romů však stále patřila mezi sociálně zaostalé. Během druhé světové války Hitler směřoval k izolaci a likvidaci této minority. Po válce se díky vládním vyhláškám Romové začleňovali jako rovnoprávní občané. Komunistická vláda je podporovala materiálně, finančně a poskytovala jim možnosti vzdělání. Po roce 1989, se vznikem Občanského fóra, vzniká politická strana Romská občanská iniciativa. Romové se začali podílet na politickém dění republiky a byli uznáni jako samostatná národnost. Negativním jevem tohoto období však bylo zrušení práva na práci a povinnosti pracovat. Více než polovina Romů, díky nízkému vzdělání, přišla o práci. Ztratili také motivaci pracovat a vzdělávat se, neboť podpora v nezaměstnanosti se příliš neliší od minimální mzdy. V současné době se počet Romů v České republice odhaduje na 300 tisíc. (Horváthová, 1999)

Čada (2009, s. 11) definuje Roma, jakožto příslušníka romského etnika jako: *„člověka, který se za něj/ni sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil(a), a/nebo je za takového/takovou považován(a) významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“*

Tato národnostní menšina je typickým příkladem lidí sociokulturně znevýhodněných. Kopal (2007, 56 s.) hovoří, že: *„významné procento dětí pocházejících z romského prostředí náleží do skupiny dětí se sociokulturním znevýhodněním“*.

Romskou národnostní menšinu charakterizuje její jazyk, kterým hovoří, také kultura a symbolika. Typické chování a osobnosti romských obyvatel se často setkávají s negativním ohlasem majoritní společnosti. Marie Kovaříková (1998) zmiňuje ve své publikaci následující charakteristiky problémů mezi romskou populací a majoritní společností. Česká veřejnost vnímá romské obyvatelstvo jako skupinu se zvýšeným sklonem k trestné činnosti, s nezájmem zajistit si legální práci, a také jako lidi neschopné běžného stylu bydlení a soužití. Negativně je vnímána také jejich nízká úroveň vzdělání. Tyto zmíněné

charakteristiky mají na romské obyvatelstvo negativní dopad v jejich snaze o zapojení se do běžné společnosti.

1.1.2 Romská rodina a její vliv na školní úspěšnost romských dětí

Základním prvkem romské společnosti, nositelem tradice a pro samotné Romy to nejdůležitější a nejhodnotnější, je rodina. Romská rodina je soudržná a velká. V těchto rodinách pospolu žije i několik generací, mají své vlastní tradice, zákony a charakter vztahů. Odlišný způsob života a také odlišné znaky, jako demografické podmínky, sociokulturní charakter, historický vývoj, psychologické zvláštnosti, těchto rodin způsobuje to, že se Romové velmi těžce integrují do majoritní společnosti. Mnohdy o to ani nemají zájem. (Bartoňová, 2004)

Výchova romských dětí se kvůli odlišné mentalitě Romů běžně jeví jako neřízená a volná. Rodiny majoritní společnosti kladou důraz na individualitu a samostatnost. Na druhé straně jsou děti Romů, díky početné rodině, vedeny ke kolektivnímu rozhodování. Také se v dnešních rodinách této minoritní společnosti stále častěji setkáváme se špatnou sociokulturní úrovní a násilím. I přes tyto negativa je však rodina většinou stále soudržná.

„Romové vychovávají své děti k „přežití“ ovšem v civilizovaném světě. Jejich výchova se vyznačuje značnou emocionalitou a současně neschopností rodičů děti učit čemukoli jinému, než je nezbytně nutné, vše ostatní je považováno za nepotřebné.“
(Balabánová, 1995, 10 s.)

V romské rodině mají děti, jak již bylo řečeno, velkou volnost. Vše prožívají s rodiči a příbuznými, nemají před sebou navzájem žádné tajnosti. Děti jsou tedy mnohdy svědky určitého nežádoucího chování, někdy jsou k němu dokonce naváděny. (Bartoňová, 2004)

Miroslava Bartoňová (2004, 59 s.) ve své publikaci uvádí charakteristické projevy osobnosti Romů:

- *Orientace na současnost bez sebemenších známek výhledu do budoucnosti.*
- *Malá zodpovědnost, neschopnost domýšlet důsledky jednání, odmítání autority.*
- *Velká vzrušivost a citová labilita, velká impulzivita.*
- *V sebepojetí chybí hlubší vhled, sebeobrana je naivní.*
- *Mechanické přijímání morálních zásad majoritní společnosti.*
- *Nestálost, obliba změn, střídání partnerů, bydlišť.*
- *Méně kladný postoj k jiným lidem, nízká schopnost hlubšího vcítění do druhého, malý zájem o společenské dění.*

- *Practicismus, sklon k mechanickému učení, odlišné chápání problémů.*
- *Nevyspělost volných procesů, negativní přístup k překážce, tendence couvat nebo ji obejít, málo trpělivosti, houževnatosti, nízká výkonová motivace, zcela nerozvinutá oblast sebevýchovy.*
- *Výrazný sklon k pasivnímu trávení volného času, nerozvinutost zájmů, naopak nejrozvinutější zájmy v oblasti hudební, sportovní, činností s rázem hry.*
- *Odlišná hierarchie hodnot a odlišná morálka (vzdělání má nízkou hodnotu).*

Romové mají ke škole jako instituci nedůvěru. Jejich postoj je ovlivněn nízkou úrovní vzdělání a kultury rodiny. V jejich měřítku hodnot vzdělání nezaujímá důležité postavení, neboť jsou orientováni spíše k věcným hodnotám, a to je jeden z hlavních důvodů, proč romské rodiny často své děti nemotivují k dobrým školním výsledkům. Negativní dopad na školní úspěšnost mají i další aspekty. Romští žáci nejsou schopni pochopit školu jako strukturovanou a uzavřenou instituci s danými pravidly a řády, neboť jejich výchova v rodině je směřována k volnosti a kolektivnosti, což také vede k důsledku, že mnozí romští žáci mají problémy zvládat samostatné práce a individuální prosazování. Pro romské matky je podstatnější fakt, jak se k jejich dětem ve škole chovají, než jejich školní výkon. Dalším problémem jsou také projevy agrese, adaptační nepřizpůsobivost a záškoláctví. Rodiče často své děti neposílají do školy z důvodu nedostatku finančních prostředků, nebo z dalších, pro ně důležitějších, důvodů, jako například hlídání mladšího sourozence. (Bartoňová, 2004)

Eva Šotolová (2000, 39 s.) uvádí jako hlavní příčiny školní neúspěšnosti romských žáků následující:

- *odlišný jazykový vývoj;*
- *odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy;*
- *u některých Romů nedocenění významu vzdělání;*
- *nedostatečná příprava na školu;*
- *nížší informovanost části dětí vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin;*
- *nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami.*

K důležitým příčinám neúspěšnosti romských žáků patří výše zmiňována nedostatečná připravenost pedagogů pro práci s touto minoritou. České školství je romskému dítěti nepříznivé. Často nehledí na jejich charakter a zvláštnosti a nutí ho, aby se přizpůsobil stylu výuky přizpůsobenému české společnosti. Za takovýchto podmínek má romské dítě nulovou

šanci na úspěch. Pedagogičtí pracovníci by ve vzdělávacím procesu romských žáků měli využít jiný přístup působení. Přístup by se měl skládat z vhodné motivace, pochvaly, názornosti a aktivizace při vyučování. Měli by rovněž být schopni pomoci dítěti při začlenění do kolektivu trpělivým a klidným přístupem. Komunikace s těmito žáky by měla být pozitivní, je rovněž důležité, aby pedagog jednal s rodiči žáka vždy s respektem a úctou. Všechny tyto činnosti napomáhají ke vzniku, velmi důležité složky mezi učitelem a žákem, důvěry. (Bartoňová, 2004)

1.2 Předcházení školní neúspěšnosti sociokulturně znevýhodněných dětí

K předcházení školní neúspěšnosti žáků dopomáhá také řada zařízení realizující sociální služby. Patří mezi ně i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Tato zařízení se soustřeďují na práci s klienty ohroženými společensky nežádoucími jevy. Jedná se o lidi ve věku od 6 do 26 let. Nízkoprahová zařízení usilují o změnu v životním způsobu těchto klientů, snaží se sociálně je začlenit a také chtějí předcházet jejich sociálnímu vyloučení. Nízkoprahová zařízení poskytují své služby především ambulantně. Při práci s dětmi ze sociokulturně znevýhodněného prostředí přibývá k běžným úkolům těchto zařízení také reedukace znevýhodněných, zmírňování sociálního vyloučení a také omezování činitelů způsobujících toto vyloučení.

Mezi služby poskytované klientům řadí Růžičková (2009, 102 s.) následující:

- *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti;*
- *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím;*
- *sociálně terapeutické činnosti;*
- *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.*

Hlavně výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti pomáhají snižovat školní neúspěšnost dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Většina center nabízí svým školou povinným klientům službu doučování. Při doučování je nutné rozvíjet poznávací funkce dětí a také rozšiřovat jejich mentální dovednosti. Z těchto předpokladů by měly vycházet některé intervenční programy používané při výchovně-vzdělávací činnosti s klienty. Tyto programy si kladou za cíl změnu či ovlivnění negativní situace klienta a pomoc nejen při školní neúspěšnosti.

2 Edukační intervence

Za intervenci obecně považujeme zásah či aktivitu zacílenou na ovlivnění určitého jevu nebo situace. Je to jakýkoliv zákrok, který posunuje situaci klienta nebo proces samotný. Intervence bývá většinou záměrná, poradce tedy koná určitou aktivitu vědomě s jasně vymezeným cílem. Intervencí může být také ale jakýkoli kontakt klienta s poradcem, kdy jeho zájem o klienta může působit jako podpora a rovněž také jako intervence. (Hadj Moussová, 2004)

2.1 Intervence u dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí

Věra Vojtová (2004, 118 s.) hovoří o intervenci následovně: „*V intervenční fázi vzdělávacího procesu etopédie pracuje pedagog s rizikovými faktory v osobním a školním kontextu, v mimoškolním prostředí v kontextu rodinném a veřejném (srov. Walker, Severson, 2002). Aktivitu zaměřuje na klíčové rizikové faktory a koordinaci systémů edukace, podpory a provázení (srov. Stormer, Vojtová, 2006, Hájková, Stormer, 2006).*“

Nejdůležitějším bodem intervence je naplánovat zásah, tedy pedagogické opatření, který vede k řešení určitého problému. Jelikož toto opatření zasahuje do sociální situace jedince, je zde důležité, aby konkrétní opatření co nejvíce respektovalo jedincovu životní situaci. Cílem je zastavit, přerušit, či změnit nežádoucí způsob chování. (Vojtová, 2004)

Mezi hlavní úkoly intervence řadí Věra Vojtová (2004, 118 s.) následující:

- *eliminovat, popř. odstranit, zdroje nežádoucích vlivů;*
- *probouzet zájem, pohotovost, usměrňovat aktivity;*
- *vytvářet důvěru, sebeúctu;*
- *posilovat pozitivní sociální vztahy jedince k sobě samému i k druhým;*
- *pomáhat jedinci orientovat se ve vlastním chování, v reakcích okolí na něj;*
- *poznávat a vyhodnocovat chování jedince v přirozených i cíleně vytvořených situacích;*
- *motivovat dítě k jiným modelům chování;*
- *posilovat odolnost dítěte vůči negativním vlivům z okolí.*

2.2 Intervenční programy

Intervenční programy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí by měly doprovázet činnosti různých center a zařízení pracujících s těmito dětmi. Mohou výrazně pomoci nejen se socializací sociokulturně znevýhodněných, ale také pomáhají s řešením školní neúspěšnosti.

2.2.1 Intervenční program zaměřený na rozvoj sociálních dovedností

Sociální dovednost je soubor specifického chování, které si člověk osvojuje po celý svůj život. Je to soubor určitých dovedností, které ovlivňuje začlenění člověka do společnosti, jeho akceptaci okolím a také obraz sebe samého. Shapiro (2004, s. 133) ve své publikaci uvádí, že: „ze všech emočních dovedností“ právě sociální dovednosti, které zahrnují: „*schopnost vycházet s druhými*“, nejvíce pomohou jedinci: „*k jeho pocitu úspěšnosti a uspokojení v životě*“.

Sociální dovednosti u dětí a mládeže ve školním prostředí mají významné sociální důsledky, proto by mělo docházet k vhodnému vyhodnocení nedostatků v sociálních dovednostech a k následnému zvolení správné intervenční strategie. U problémového chování, jako je například impulzivita či agresivita, je intervence sociálních dovedností zaměřená na snížení či odstranění určitých projevů v chování. Určité změny v problémovém chování můžeme dosáhnout pouze dlouhodobým a systematickým intervenčním působením. (Hutyrová, Růžička, Boďová, 2012)

Dle Gajdošové, Herényiové (2006, s. 235) může rozvoj sociálních dovedností žáků předcházet či eliminovat problémy v jejich chování, které následně souvisí s jejich sociálním začleněním. Je proto důležité si uvědomit, že: „*kvalitní sociální dovednosti jsou ve školním prostředí mimořádně důležité, protože se spolupodílí na celkovém dobrém fungování žáků ve škole, na jejich schopnosti pracovat týmově a samostatně řešit problémy, otevřeně vyjadřovat své pocity a názory, mít pozitivní postoj k sobě samému a k lidem okolo sebe, klást otázky a argumentovat. Sekundárně se pak odráží v jejich školní výkonnosti a úspěšnosti. Zkušenosti potvrzují, že žáci, kteří disponují nízkou úrovní sociální kompetence a sociálních dovedností, častěji mají ve škole problémy v chování, což se negativně odráží v jejich postoji ke škole, učení a učitelům a přináší pak i problémy v učení*“.

Na rozvoj sociálních a emočních dovedností je zaměřen program PATHS, „promoting alternative thinking strategies“, neboli rozvoj alternativních myšlenkových pochodů. Projekt byl prvotně orientován na děti a žáky se sluchovým postižením, je však možné jej použít při práci se všemi dětmi. Program se používá ve výuce, je veden učitelem. Díky programu dochází k rozvoji sebekontroly, sebeúcty, emočního uvědomění a také schopnosti řešit mezilidské konflikty a problémy. (Hutyrová, Růžička, Boďová 2012)

PATHS se dle Hutyrové, Růžičky, Boďové (2012) věnuje několika následujícím cílům:

- zvyšování sebekontroly, sebeúcty a sebevědomí;
- schopnosti rozeznání a interpretace rozdílů v pocitech a v chování;
- ujasnění pohledu na sebe a ostatní;
- pochopení vlastních emocí;
- vedení k zodpovědnosti a kreativitě;
- učení logických postupů při řešení nejen sociálních problémů.

Studijní plán PATHS je dle Hutyrové, Růžičky, Boďové (2012) zaměřen na čtyři oblasti:

- *Ochota a sebekontrola.* Tato část programu je vhodná zejména pro děti mateřských škol a také pro děti prvních ročníků základních škol s emočními potížemi, s problémy ovládat své chování, a také pro děti s jazykovými či kognitivními obtížemi. Je orientována na rozvoj sebekontroly a projevy ochoty.
- *Pocity a vztahy.* V této oblasti studijního plánu se děti učí porozumět nejen vlastním pocitům. Tato část je tedy zaměřena na vyučování emočního porozumění, emoční stádia se vyučují od základních emocí po komplexnější emoční stavy. Děti se zde také učí popisovat své pocity a poznávají, jak se promítají do jejich chování.
- *Řešení problému.* Zde se děti učí jednotlivé kroky při řešení problémů. Děti jsou vedeny k vytváření cílů, plánů a jejich ověřování. Také hodnotí a hledají řešení jejich účinnosti.
- *Doplňkové lekce.* Tato část obsahuje pět samostatných podoblastí: skupinové řešení problému, sebekontrola (zopakování a rozšíření), přátelství a vztahy mezi spolužáky, opakování strategie řešení problému, morální rozvoj.

Adaptace tohoto projektu v rámci České republiky proběhla na Základní škole pro žáky se specifickými poruchami chování v Praze 5 Na Zlíchově. Do běžné výuky zde byla zařazena

výuka Sociálních dovedností. Cílem je rozvoj sociálních schopností a také pomoc při řešení konfliktních situací, s kterými se žáci během školní docházky setkávají. Žákům pomáhá pochopit, jak je možné zlepšit vztahy s lidmi, kteří žijí v jejich okolí, a to nejen ve škole, ale i například v rodině. S dětmi se také rozebírají běžné životní situace, jak komunikovat, jak se chovat v dopravních prostředích a na veřejnosti, jak zvládat svou agresi a další.¹

2.2.2 Intervenční program instrumentálního obohacování

Instrumentální obohacování je vzdělávací program primárně určený pro děti předškolního věku a adolescenty. Dokáže však rozvíjet poznávací a intelektové schopnosti také u dospělých. Tato metoda není závislá na kulturních specifikách a na konkrétních znalostech určité kultury, proto nachází široké uplatnění jak mezi sociokulturně znevýhodněnými žáky, tak mezi dětmi s poruchami učení či chování. Je realizován hlavně prostřednictvím dialogu.

Tato metoda je tvořena čtrnácti instrumenty a každý z nich obsahuje kognitivní úkoly, které jsou zaměřené na jednotlivé myšlenkové operace. Úkoly tohoto programu mají především abstraktní charakter a jsou zaměřené na řešení problémů. Program je vhodný pro práci v mezikulturním kontextu, neboť žáci, kteří s programem pracují, nemusí mít předchozí znalosti k tomu, aby daný úkol dokázali vyřešit. Úkoly instrumentálního obohacování neobsahují správná řešení, Jo Lebeer (2006, 63 s.) ve své publikaci píše: *„Učitelé mají žákům zprostředkovat myšlenkový proces umožňující řešení těchto úkolů na základě instrumentů, jež pomáhají žákům osvojovat si strategie a pracovní návyky využitelné i při řešení dalších úkolů. Jedinci se později mohou naučit používat obecná pravidla a principy, které dokážou aplikovat v různých situacích každodenního života.“*

Jednotlivé úkoly obsahují také podněty pro práci s chybami, což pomáhá žákům naučit se pojmenovávat a zjišťovat chyby. Žáci se také potřebují naučit navrhopvat a vytvářet různé varianty řešení úloh, a strategie snižující pravděpodobnost opakování chyby. Metoda instrumentálního obohacování také obohacuje kognitivní funkce, poskytuje hlubší vhled do určité problematiky a pomáhá nalézat účinnější způsoby řešení.

¹ <http://www.speczs.cz/informace/specifika-vzdelavani>

Instrumenty metody

- Uspořádání bodů. Pomocí specifických modelů se žáci učí hledat pravidla vztahů. Podle určitých pravidel hledají zadané vztahy ve shluku teček. Spojování teček probíhá nejdříve na úrovni představy a následně je zapisováno na papír.
- Orientace v prostoru I. Žáci se učí orientovat se v systému prostorových vztahů za účelem dosažení určení pozic objektů nebo samostatné orientace. U těchto typů úkolů není uvedené přímé zadání. Žáci musí samostatně přemýšlet nad tím, co mají udělat, a společně se zprostředkovatelem formulují zadání.
- Porovnávání. Cílem je dosažení samostatného porovnávání daných objektů, žáci hledají shody a rozdíly. V této metodě je třeba, aby se naučené vzorce žáků obohatily o kritéria, s kterými dokážou lépe porovnat objekty a obrázky jak abstraktní, tak konkrétní.
- Třídění. Na základě obecných charakteristik se podle zadání učí žáci kategorizovat objekty.
- Znázorňování. Na vtipných kresbách je znázorněna problémová situace, kterou mají žáci za úkol analyzovat a charakterizovat. Rovněž je nutné, aby určitou situaci například časově zařadili, a aby navrhli vhodné řešení.
- Analytické vnímání. Cílem je převedení globálního vnímání žáků na analytické. Žáci by se měli naučit rozlišovat části od celku a vyhledávat mezi nimi vztahy.
- Rodinné vztahy. Žáci se učí rozpoznávat a chápat vztahy v nukleární a širší rodině.
- Časové vztahy. Žáci by se měli naučit vnímat a dělit čas a pojmy spojené s ním. Také se zde učí rozvíjet přesné sdělování časových informací a pochopení mezi současností a následnými souvislostmi.
- Instrukce. Během tohoto úkolu se žáci učí převádět geometrické obrazce do podoby slovních instrukcí a naopak. Jsou také vedeni k tomu, aby dané instrukce dočetli až do konce a teprve poté začali s jejich vykonáváním.
- Orientace v prostoru II. Cílem je naučit žáky správně popsat umístění a směr. Učí se práci s kompasem a zakreslování tras.
- Číselné řady. Žáci mají za úkol v různých číselných řadách nalézat vztahy a pravidla dané řady, aby byli schopni doplnit na poslední místo v řadě výsledek. Učí se chápat vztahy mezi příčinami a následky.
- Sylogismy. Pochopení vztahů mezi množinami a jejich vlastnostmi pomáhají žákům zlepšit tyto typy úkolů. Žáci se také učí vyvozovat logické závěry.

- Přechodné vztahy. V situacích, kdy žáci potřebují vyvodit závěr o tom, co je a není možné, se často objevují přechodné vztahy. Tyto úkoly pomáhají při vyvozování závěrů o vztazích, které jsou rozdílné.
- Sestavování obrazových šablon. Tento instrument pomáhá jedincům, kteří v myšlení pracují pouze s konkrétními operacemi, při mentálním zobrazování situace. Během tohoto úkolu žáci pracují s šablonami různých tvarů a barev. Jejich úkolem je rozluštit a rozložit strukturu na základní díly. (Lebeer, 2006)

Cíle intervence

Program instrumentálního obohacování má několik cílů. Snaží se o nápravu deficitů kognitivních funkcí, aby jedinec dokázal systematicky získávat informace, pracoval vytrvaleji a pečlivěji, dokázal vnímat a definovat problémové situace a také, aby se zdokonalil v pozorování a plánování. Úkolem tohoto programu je rovněž obohacování slovní zásoby a vedení jedince k užívání správných definic a přesných slovních označení. Dále rozvíjí motivaci žáků k řešení problémů v běžném životě a také schopnost promyšlení úkolů. Dalším důležitým cílem programu je změna pohledu jedince na sebe samého, měl by ho vézt k větší aktivitě a také k důvěře v jeho schopnosti. Program by měl pomoci předcházet případné stigmatizaci. Mezi cíle se řadí také změna postoje učitele, jeho výukový styl by se měl změnit od zaměření na výsledek, na styl více orientovaný na proces výuky a zprostředkování. (Lebeer, 2006)

„Hlavním cílem instrumentálního obohacování je podpora tendence učit se a stávat se modifikovatelným učebními situacemi a příležitostmi k učení. Nejde ovšem jen ani tak o předávání hotových znalostí a rozšiřování vědomostí člověka (i když to se koneckonců postupně vlivem práce s programem děje), ale o to, učit žáky jak sbírat informace, jak s nimi nakládat a vést je k samostatnosti a produktivitě v řešení problémových situací.“ (Málková, 2008, 64 s.)

Zprostředkované učení

„Zprostředkované učení je specificky lidským stavem bytí. Jsou to právě zkušenostizprostředkovaného učení, které z nás činí lidské bytosti...“

Alex Kozulin

Zprostředkované vyučování je důležitým předpokladem pro program Instrumentálního obohacení. Materiál a poznatky sbíral Feuerstein více než dvacet let. Opírá se hlavně o své pedagogické práce z období poválečného Izraele, také vychází ze zkušenosti z klinické a pedagogické práce s dětmi imigrantů a s dětmi školně neúspěšnými, často zanedbanými a deprivovanými. Zprostředkované učení je považováno za ústřední mechanismus, na němž staví aplikované části Feuersteinova díla, je to také jedna z forem přenosu informací o kulturních a sociálních normách, tradicích a hodnotách dalším generacím. (Málková, 2009)

„Podstatou vlivu této kategorie zprostředkovaného učení je ovlivňování charakteru podnětů, které dopadají na smysly dítěte. Zprostředkovaná interakce modifikuje atributy stimulu (časové, prostorové atp.) a produkuje v člověku potřebu propojovat vzájemně různé události, objekty a zkušenosti. Prostřednictvím individuálních činností nebo kognitivních operací pak zkušenost s určitým objektem nebo událostí může přesahovat rámec původní poznávací nebo učební situace. Svět vztahů je primárně produktem činnosti jedince, a jakmile se stává odděleným od přímé sensorické zkušenosti, začnou tyto vztahy podléhat vlastním zákonům organizace a regulace.“ (Málková, 2008, 45 s.)

Základním pilířem zprostředkovaného učení je specifický postoj pedagoga, či terapeuta, při práci s danými jedinci. Od běžného stylu učení se zprostředkované učení odlišuje v určitých znacích, které charakterizují interakci mezi dítětem a zprostředkující osobou. Ne každá interakce mezi nimi je zprostředkovaním. Seskupení a souhra těchto znaků, které pedagog vědomě užívá, vytváří situaci zprostředkovaného učení. Za klíčové znaky interakce pedagoga s žákem považujeme **zaměřenost a vzájemnost, prvek přenosu a zprostředkování významu**. Tyto znaky se objevují vždy společně a není možné je od sebe oddělovat. Ztrátou jednoho z těchto prvků se ztrácí zprostředkované učení jako celek. Interakci mohou zprostředkovávat také **doplňující prvky**, které jsou vázány na specifika kulturního prostředí, ve kterém se interakce odehrává. Nejsou nutnou podmínkou zprostředkovaného učení, významně však napomáhají k jeho uskutečňování. Všechny tyto uvedené prvky jsou popsány níže. (Málková, 2009)

V situaci zprostředkovaného učení dle Málkové (2009, s. 9) vždy uvažujeme o těchto aktérech:

- *„Zkoušející osoba, zpravidla také znalejší a informovanější, nejčastěji dospělý v konkrétní roli: například učitel... - tzv. mediátor.*
- *Méně zkušené a méně informovaný aktér, nejčastěji žák.*

- *Obsah, který má učební situaci naplnit, tedy vše, co se má žák naučit a osvojit si, co mu chceme ukázat.*
- *Určitá učební situace a její kontext.“*

Klíčové prvky zprostředkovaného učení

- **Zaměřenost a vzájemnost**

Zaměřenost a vzájemnost je prvním z klíčových prvků tohoto typu učení. Pedagog se v určité interakci snaží probudit zájem o obsah i formu učení u svých žáků. Měl by vědět, co chce žákům sdělit, kam ve výuce směřuje a také, co chce své žáky naučit. Pro výuku má tedy pedagog jasně zvolený cíl, je ho schopen žákům srozumitelně představit tak, aby je zaujal a udržel jejich pozornost. K tomu je nutné správné zvolení pomůcek a materiálů, také vhodná hlasová intonace a slovní vyjádření. Vše, co pedagog žákům vysvětluje, by mělo být připraveno právě pro jeho žáky a jejich potřeby či úrovně znalostí. Pedagog by měl sledovat své žáky, zda jsou na výuku a s ní spojené úkoly naladěni. Během výuky mají být žáci učitelskými partnery, kteří se podílí na objasňování významu či hodnoty určité aktivity. Je nutné, aby se během výuky, uměl učitel žáků ptát na danou problematiku, a tím je směřoval k pochopení výukového cíle. Při odpovídání na dané otázky je důležitá podpora žáků, kdy pedagog hlídá, aby se odpovědi žáků nevzdalovaly zadané otázce. Při nesprávných odpovědích, které by pedagog měl umět správně využít, se mají žáci následně učit vyhledávat chybné zdroje, které je k nesprávnému řešení dovedly. Žáci by se také měli naučit chápat, že chyby nejsou pouze selhání, ale že jim mohou posloužit jako informace pro další etapy práce. (Málková, 2009)

- **Záměr přesahující cíle aktuální učební situace – prvek přenosu**

Mezi druhý klíčový prvek zprostředkovaného učení patří tzv. přenos. Dle Málkové (2009, s. 48) spočívá v tom, *„že při zprostředkovaném učení proces získávání dovedností a znalostí, jak probíhá v jedné učební situaci, přesahuje své původní aktuální cíle do jiné učební situace. Tyto poznatky a dovednosti se propojují s již známými a žák v nich rozpoznává význam, který má obecnější platnost i pro jeho budoucí učení nebo pro situace z jeho běžného života“.*

Málková (2008, s. 36) uvádí jako častý projev tohoto prvku tematizaci minulosti. Kdy rodiče vypráví svým dětem o příbuzných, které mohou děti poznat už například jen z fotografií, nebo o událostech, které děti nemohly prožít. *„Osoby i události z minulosti pak vztahujeme k současnému životu a prožívání.“* Prvek přenosu mění cíle

interakce dítěte a dospělého, „*také mění způsoby a nástroje, kterými pak mediátor původně zamýšleného cíle dosahuje*“. Podstatné je že, tento prvek vede k obohacování kognitivního a afektivního repertoáru dítěte.

- **Hodnota a důležitost činnosti – prvek významu**

Tento prvek je energií zprostředkované interakce. Dává žákům odpovědi na otázky, proč, kvůli čemu, a z jakého důvodu něco děláme. Pedagog by proto měl svým žákům pomoci v rozpoznávání významu a hodnoty dané činnosti, měl by být schopen jim ukázat, v čem je pro ně přínosná, aby pro jeho žáky měla osobní význam a tím by o výuku neztratili zájem. (Málková, 2009)

Doplňkové prvky

Prvky, které doplňují ve zprostředkovaném učení prvky klíčové, jsou dle Málkové (2009, s. 63) děleny do dvou skupin:

- „*prvky související s ovládním procesu učení;*
- *prvky související s podporou sociálního vývoje žáka*“.

Do první skupiny doplňkových prvků, které souvisí s procesem učení, řadíme:

- *Rozvoj pocitu kompetentnosti.* Prostřednictvím zpětné pozitivní vazby od druhých, pro nás významných, lidí, se může tento pocit kompetence rozvíjet. Volba obsahu výuky by tedy měla být přiměřena aktuální fázi myšlení žáka. Jen tehdy dostává možnost správně vyřešit daný úkol a zažít úspěch.
- *Kontrola a ovládní vlastního procesu učení.* Podstatou je vytváření předpokladů pro naučení se využívání logických a systematických postupů během řešení neznámých úkolů. Žáci by se měli naučit například shromažďovat a vyhledávat informace, pozorně prohlížet zadání úkolů či omezit přílišnou zbrkllost při řešení úkolů.
- *Vyhledávání a rozpoznávání cíle učení.* Tento prvek posiluje a rozvíjí sebereflexi a zásobu úspěšných učebních strategií. Žáci, kterým se tato dovednost, vyhledávat a určovat učební cíle, zprostředkuje, si budou schopni stanovovat cíle i ve svém vlastním životě.
- *Zprostředkování výzvy.* Podstatou tohoto prvku je vytváření učebních situací, které do učení vkládají nové překážky a nové složité situace, žáci tak čelí něčemu novému a neznámému, což u nich rozvíjí schopnost přizpůsobovat se změnám.

- *Možnosti žáka měnit se a rozvíjet.* Tento prvek vede žáky k tomu, aby byli schopni uvědomit si změny ve vlastním chování, ve výkonech, dovednostech a také, aby posilovali své přesvědčení o vlastní osobě. Základem zprostředkování tohoto postoje žáků k sobě samým je stejné přesvědčení mediátorů, tedy pedagogů nebo rodičů, kteří by měli žákům ukazovat pozitivní změny, které se projevují v konkrétních učebních či životních událostech.
- *Pozitivní alternativy.* Pedagogové by měli své žáky vést k přesvědčení, že většina problémů má nějaké řešení. Žákům by mělo být ukazováno, jak důležitá je odvaha a vytrvalost nevzdávat řešení ani ve velmi náročných situacích. Vlastní přesvědčení pedagogů o dostupnosti určitých pozitivních alternativ je zde nejpodstatnější, neboť dokud budou přesvědčeni, že jejich žáci mohou být úspěšní, budou vždy hledat efektivní způsoby, jak jim v tom pomoci. (Málková, 2009)

Druhou skupinu doplňkových prvků, které souvisí se sociálním vývojem žáka, tvoří:

- Zprostředkování chování se sdílením. Sdílení a spolupráce patří mezi přirozené potřeby člověka, které ovlivňují jeho sociální život. Ve školním prostředí je však mnohem více podporována soupeřivost. Pedagog by měl proto během zprostředkovaného učení podporovat práci žáků ve skupinách.
- Zprostředkování individuality a psychologických odlišností. Žáci potřebují ve svých sociálních vztazích utvářet a rozvíjet také svou individualitu. Ta je nejlépe rozvíjena v určitých aktivitách, které žákům umožní uvědomit si odlišnosti lidí ve způsobu myšlení, v názorech, přáních či sklonech. Pedagog by měl během zprostředkovaného učení připravovat pro žáky situace, jejichž řešení pomáhá tyto odlišnosti žákům pochopit, neboť prostřednictvím poznávání druhých mohou nejlépe upevňovat své sebepojetí.
- Podpora pocitu sounáležitosti. Hovoří se zde o potřebě člověka patřit k určitému společenství, utvářet a sdílet jeho hodnoty a zvyky. Podporovat pocit sounáležitosti mohou i pedagogové ve svých třídách či kolektivech žáků prostřednictvím realizace různých společných projektů třídy a dalších akcí. Může jít například o tvorbu třídního časopisu či různé charitativní činnosti. Z hlediska zprostředkovaného učení není náplň aktivity prvotní záležitostí, podstatná je její forma. Pedagog by měl zajistit, aby se na dané aktivitě podíleli všichni žáci, aby společně promýšleli kroky, které jsou potřebné k její realizaci. (Málková, 2009)

K uplatnění většího množství prvků zprostředkovaného učení přispívají určité vhodné typy zadání úkolů. Úkoly mohou být dle Málkové (2009, s. 77) zadány pomocí: „*obrazového, schematického nebo grafického materiálu, takže problémová situace vyplývá z jeho uspořádání, nebo jde o stručný popis nějaké situace z běžného života, která se má řešit*“. Takové typy úkolů jsou vhodné pro aktivaci všech prvků zprostředkovaného učení, nutí žáky k vyhledávání dodatečných informací. Vede je k zpochybňování prvotních představ o úkolu a k případné kontrole. Tyto úkoly vyžadují od žáků intenzivní myšlenkovou práci. Pro uplatnění doplňkových prvků zprostředkovaného učení jsou rovněž vhodné úkoly inspirované situacemi běžného života. (Málková, 2009)

Feuersteinovo vyšetření schopnosti učit se

Mezi nejpropracovanější a také nejvíce používanější metodikou dynamického hodnocení patří Feuersteinovo LPAD (Learning Potential Assessment Device). Je to způsob hodnocení učební kapacity, tedy schopnosti učit se. Cílem tohoto hodnocení je odkrýt skryté potenciaální možnosti jedince, které lépe odrážejí vrozené schopnosti, než psychometrické konvenční testy. LPAD se odlišuje v několika oblastech. Liší se ve vlastních testových materiálech a v situacích, v kterých se testy uskutečňují. Nesleduje výkon, ale zaměřuje se na proces změny, podstatná je také odlišnost v interpretaci výsledků. Testový materiál LPAD vychází z principů zprostředkovaného učení, což ústí k odklonu od tradičních forem hodnocení a testování. (Pokorná, 2004)

Tato dynamická forma hodnocení vyžaduje dle Málkové (2009, s.93):

- *„změnu charakteru úkolů, které při hodnocení užíváme;*
- *odlišný průběh diagnostického procesu;*
- *zaměření na průběh (proces) práce s žákem více než na její výsledek (výkon žáka);*
- *odlišný způsob výkladu hodnocení“.*

Úkoly vhodné pro dynamické hodnocení musí být vzájemně propojené a na sebe navazující, měly by se zaměřovat na dovednosti a myšlenkové operace, které mají být hodnoceny. Feuerstein proto dle Málkové (2009, 94 - 95s.) navrhl model tvořený pěti dimenzemi, které každý úkol charakterizují. Do těchto dimenzí patří:

- *„Vhodný obsah, který bude náš úkol naplňovat.*
- *Jazyk a forma, v jaké bude úkol prezentován.*
- *Myšlenkové operace, které řešení zvoleného problému bude vyžadovat.*
- *Míra náročnosti, jakou pro úkol zvolíme.*

- *Míra novosti v obsahu úkolů.*“

Aplikace dynamického hodnocení je poměrně náročná, vyžaduje velmi pečlivou a systematickou přípravu. Její principy však lze také uplatnit v jednoduchých aktivitách, díky nimž se s metodou seznámíme. Pravidelným využíváním dynamického hodnocení se pedagogové postupně zdokonalují v jeho využívání. Málková (2009, s. 111) o tomto typu hodnocení ve své publikaci píše: „*Není náročné na technické ani na materiální podmínky školy. Svět myšlení dětí a jeho vývoje je natolik fascinující, že stojí za to hledat nové metody pro systematickou péči o ně, a dynamické hodnocení nabízí jednu z možných cest.*“

Feuersteinův intervenční program v českém prostředí

Tato metoda instrumentálního obohacování vznikla v roce 1975. V současné době s tímto programem pracuje na sedmdesát zemí světa, byl přeložen do 18 jazyků. Po celém světě jsou zakládána výcviková centra, která pořádají výcviky v tomto intervenčním programu. Patří mezi ně i pražské centrum, které působí od roku 2001. V centrech se na práci s programem připravují pedagogičtí a psychologičtí pracovníci a také například rodiče bez vysokoškolského vzdělání. (Pokorná, 2004)

Jedním z center, pořádající výcvikové kurzy na program Instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina, je například centrum kognitivní edukace Cogito sídlící v Praze. Sebezkušenostní výcvik pro práci s touto metodou je akreditován MŠMT jako kurz celoživotního vzdělávání. Kurz, pod vedením Doc. PhDr. Věry Pokorné, zahrnuje 80 hodin, kdy jsou jeho účastníci seznámeni s teorií zprostředkovaného učení, během kurzu získávají teoretické i praktické dovednosti pro práci s jednotlivými instrumenty.²

První studie tohoto programu byla realizována roku 1997 pod vedením Věry Pokorné a Zuzany Hady-Mousové na Katedře pedagogické a školní psychologie PedF UK v Praze (Pokorná, 2003). Další, již významnější a přínosnější, studie proběhla roku 2005 pod vedením Gabriely Málkové, metodologicky navazovala na studii z roku 1997, byla již však systematicky uspořádanější. Během deseti měsíců užívání programu Instrumentálního obohacování na základní škole, kde se pracovalo s celkem devíti dětmi (z toho čtyři romské), se došlo k závěrům, že dle Málkové (2006) děti této experimentální skupiny vykazovaly lepší výkony v testu kopie Rey-Osterriethovy figury a v testu čtení. Také bylo možné sledovat

² <http://centrum-cogito.cz/index.php?stranka=metoda-instrumentalniho-obohaceni&lang=cz>

výrazné pozitivní změny v kvalitě vyjadřování dětí, ve strategiích řešení neznámých úkolů.
Došlo také k ústupu percepčních obtíží.

3 Využití intervenčních programů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Moravskoslezském kraji

Tato část bakalářské práce se zabývá aplikací intervenčních programů PATHS a intervenčního programu instrumentálního obohacování v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Moravskoslezském kraji, která se zaměřují na práci s klienty se sociokulturním znevýhodněním či ohrožením. Taková zařízení se nachází většinou ve větších městech, kde se vyskytují sociálně vyloučené lokality s bezprizorními dětmi a mládeží. Tyto děti zde nevhodně tráví volný čas, často se zde vyskytuje vandalismus či kriminalita. Nevhodné chování dětí má pak následný vliv na jejich školní neúspěšnost.

3.1 Cíl šetření

Cílem této části práce je zjistit, zda jsou intervenční programy využívány nízkoprahovými zařízeními v Moravskoslezském kraji. Rovněž bude zjišťováno, jaké další služby daná zařízení poskytují.

3.2 Použitá průzkumná metoda a popis šetření

Pro průzkum byla zvolena metoda dotazování. Byl vytvořen jednotný dotazník (uveden v příloze č. 1) s otevřenými i uzavřenými otázkami. První tři otázky dotazníku jsou zaměřeny na základní charakteristiku centra (název, počet klientů a pracovníci zařízení), další otázky se týkají služeb, které daná zařízení nabízí. Služby jsou zde rozděleny do čtyř oblastí (výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí), každá oblast zahrnuje určitý počet služeb, u kterých kontaktovaní pracovníci určují, pomocí zakroužkování odpovědi Ano – Ne, která z daných služeb je v určitém zařízení poskytována. Respondenti byli osloveni prostřednictvím e-mailu, pracovníci některých zařízení byli osloveni telefonicky a některá zařízení jsme navštívili osobně.

U dotazování prostřednictvím e-mailu byli respondenti v úvodu osloveni a obeznámeni s problematikou a cílem šetření (příloha č. 2). Příloha daného e-mailu obsahovala dotazník, na který pracovníci zařízení odpověděli a následně ho zaslali zpět. Během telefonického dotazování, či osobní návštěvy v některých zařízeních, byli pracovníci zařízení v úvodní části

rovněž obeznámeni s problematikou a cílem šetření, následně jim byl během osobní návštěvy předložen dotazník s otevřenými i uzavřenými otázkami k vyplnění. U telefonického dotazování po úvodní části odpovídali respondenti rovněž na dané otázky z dotazníku.

Průzkum probíhal během dvou měsíců. V únoru byl shromážděn výzkumný soubor, který čítá 22 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v Moravskoslezském kraji, a také charakteristika daných zařízení. V březnu byla kontaktována všechna zařízení prostřednictvím e-mailu, následně byla některá osobně navštívena. Zařízení, která nereagovala na zasláný e-mail byla kontaktována telefonicky. Během měsíce března byla potřebná data zapsána a v dubnu zpracována.

3.3 Výzkumný soubor

Předmětem šetření jsou nízkoprahová zařízení. Nízkoprahové zařízení je v zákoně 108/2006 Sb., o sociálních službách, definováno následovně:

„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.“

Základním souborem jsou všechna nízkoprahová zařízení v Moravskoslezském kraji, jejichž celkový počet je 44.³ Ze základního souboru byl následně záměrným výběrem stanoven výběrový soubor. Výběr byl ovlivněn několika faktory, mezi ně patří například lokalita nízkoprahového zařízení a předpoklad, že daná zařízení pracují s dětmi ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Na internetových stránkách byly zjištěny základní informace o nízkoprahových zařízeních a kontakty na pracovníky. (Gavora, 2000)

3.4 Výsledky šetření

Bylo osloveno 22 nízkoprahových zařízení ve větších městech a vyloučených lokalitách s cílem zjistit, jaké služby svým klientům nabízejí, a zda při výchovně vzdělávací činnosti využívají intervenční programy.

Centra obecně nabízí tyto základní služby:

- **Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti**

³ <http://www.ohrozenedite.cz/index.php?nzpdam=on&kraj=7&stranka=mapa>

Úkolem pracovníků zařízení je zajistit vhodné podmínky pro volnočasové aktivity a vzdělávání. Pracovníci nabízí klientům výchovné práce, nácvik a upevnování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností. Pod výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti spadá kontaktní práce⁴, situační intervence⁵, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity a pobytové akce.

- **Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím**

Tato činnost je součástí všech aktivit realizovaných nízkoprahovými zařízeními. Umožňuje lepší orientaci v sociálních vztazích ve svém okolí.

- **Sociálně terapeutické činnosti**

Tyto činnosti podporují klienta při sociálním začlenění. Jsou realizovány pomocí preventivně zaměřených programů, socioterapie⁶, poradenství, krizové intervence⁷, případové či skupinové práce, nebo expresivních terapií⁸.

- **Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí**

K těmto činnostem se řadí hlavně doprovázení klientů při obstarávání běžných záležitostí, obnovení či upevnění vztahu s rodinou. U tohoto typu služeb využívá pracovník

⁴ Kontaktní práce - způsob a metoda práce, pomocí které vytváříme prostor a situaci pro realizaci drobných individuálních plánů. Jedná se o specifický druh kontaktu s uživatelem, který má za cíl vytvořit dostatečnou vzájemnou důvěru a podmínky potřebné pro rozvíjení kontaktu a poskytování dalších služeb (Česká asociace streetwork, 2008).

⁵ Situační intervence - sociálně pedagogická práce v situacích s výchovným obsahem, které vznikají v prostoru zařízení. Pracovník při nich vstupuje do interakcí, které nastávají mezi uživateli služby, přináší podněty, reflektuje situaci a používá další techniky, které vytváří či zvýrazní výchovný efekt situace (Česká asociace streetwork, 2008).

⁶ Socioterapie - *pedagogicko-psychologickou pomoc a cíleně organizovanou oporu poskytovanou dítěti (žákovi, klientovi) při překonávání socializačních obtíží, při změně prožívání, myšlení, chování a vztahů směrem, který pokládá dítě i pedagogický pracovník za žádoucí.*

⁷ Daniela Vodáčková (2002, s. 60) definuje krizovou intervenci následovně: „*Krizová intervence je odborná metoda práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou, ohrožující.*“

⁸ Oldřich Müller (2010, s. 28) definuje expresivní terapii jako: „*odbornou, záměrnou a cílevědomou aplikaci uměleckých prostředků použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce či osobnostní strukturu společensky i individuálně přijatelným směrem.*“

daného zařízení poradenství, informační servis, kontaktu s institucemi ve prospěch klienta a práce s blízkými osobami.(Česká asociace streetwork, 2008)

Je zde popsáno celkem 22 nízkoprahových zařízení. V popise je uvedená věková skupina klientů, kterým je zařízení určeno, a také jsou zde uvedeny služby, které zařízení poskytuje. Jsou zde rovněž informace o počtech uživatelů služeb (celkový počet za rok 2012) a o pracovnících daných zařízení.

Zvidálek

Je nízkoprahové zařízení nacházející se v Krnově. Usiluje o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže od 6 do 15 let v nepříznivé životní situaci. Svým klientům poskytuje odbornou pomoc, podporu a snaží se tak předcházet jejich sociálnímu vyloučení. Posláním klubu je poskytovat svým klientům, tedy dětem z rodin se ztíženou sociální adaptabilitou, ohrožených sociálním vyloučením, podporu v oblasti vzdělávání a aktivního využití volného času. Služba nenahrazuje rodinu a přirozenou vztahovou síť uživatele, mají výrazně aktivizační ráz a v důsledku napomáhá k sociálnímu začlenění uživatelů.

Zvidálek poskytuje svým klientům pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

Tým pracovníků tohoto nízkoprahového zařízení je tvořen sociálním pracovníkem, pracovníkem v sociálních službách a také pedagogem. Celkový počet klientů za rok 2012 je 62.⁹

Centrom, občanské sdružení

Toto nízkoprahové zařízení poskytuje své služby v Ostravě Vítkovicích a Radvanicích. Nízkoprahové zařízení slouží jako podpora a pomoc dětem, mládeži a mladým lidem při řešení obtížných situací. Svým klientům od 6 do 26 let poskytuje bezpečný prostor k trávení volného času, také jim zajišťuje individuální přístup, který umožňuje rozvoj

⁹ <http://krnov.charita.cz/zvidalek/>

kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, činnosti v centru jsou přizpůsobeny jejich dovednostem, možnostem, potřebám a přáním.

Centrom svým klientům zajišťuje kontaktní práce, doučování, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů. Nízkoprahové zařízení v Radvanicích i ve Vítkovicích pro své klienty každoročně připravuje aktivity, které se týkají ročních období či kalendářních svátků. Během těchto akcí se realizují například taneční vystoupení či hry. Mezi tyto akce patří například Valentýnská párty, Vítání jara, Maškarní karneval, Fotbalový zápas a další. Těchto akcí se účastní průměrně 35 klientů.

Nízkoprahové zařízení ve Vítkovicích tvoří celkem čtyři místnosti, velká herna, malá herna, počítačová učebna a kuchyňka. Návštěvníci zde mohou využít také vybavení, které zahrnuje například magnetické šipky, stolní fotbal, stůl na stolní tenis, plazmovou televizi, výtvarné pomůcky a DVD nebo CD přehrávače. V nízkoprahovém zařízení v Radvanicích pracují celkem dva pracovníci a to, sociální pracovníce a pracovník v sociálních službách.

V nízkoprahovém zařízení tvoří tým pracovníků, dva pracovníci v sociálních službách, sociální pracovník a také pedagogický pracovník. Služeb těchto zařízení využilo v roce 2012 celkem 259 klientů.¹⁰

Futura

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež se nachází v Orlové-Lutyni. Poskytuje ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním nebo sociokulturním vyloučením. Cílem tohoto nízkoprahového zařízení je zlepšení kvality života klientů, předcházením či snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života. Nízkoprahové zařízení umožňuje svým klientům lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci.

Toto nízkoprahové zařízení poskytuje pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které iniciovali sami uživatelé, i ty které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí,

¹⁰ <http://www.centrom.cz/index.php/poskytovane-sluby/nzdm>

sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele.

Klub Futura pořádá pro své klienty řadu akcí, jako například koncerty českých i zahraničních kapel, přednášky, sportovní či karetní turnaje.

V tomto nízkoprahovém zařízení se klientům věnuje sociální pracovník a pracovník v sociálních službách. V roce 2012 poskytlo toto nízkoprahové zařízení své služby celkem 168 uživatelům.¹¹

Charitní středisko Michala Magone

Nízkoprahové zařízení se nachází v Ostravě-Dubině. Své služby poskytuje dětem a mládeži ve věku od 6 do 18 let. Nízkoprahové zařízení vytváří motivující a bezpečný prostor pro nejen sociokulturně znevýhodněné děti a mládež. Pracovníci zařízení zprostředkovávají klientům poznávání základních morálních hodnot, podporují klienty k samostatnosti, tvořivosti a realizaci vlastních myšlenek.

Zařízení poskytuje svým klientům pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, případovou a skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele a zprostředkování dalších služeb.

V tomto nízkoprahovém zařízení je aktuálně 300 aktivních klientů. V roce 2012 poskytlo toto zařízení své služby celkem 398 klientům. Tým pracovníků tohoto zařízení tvoří pracovník v sociálních službách, tři sociální pracovníci a vedoucí zařízení.¹²

Charitní středisko Kometa

Nízkoprahové zařízení Kometa se nachází v Karvině. Kometa poskytuje své služby dětem a mládeži ve věku od 6 do 26 let. Toto nízkoprahové zařízení usiluje o pozitivní změnu v životě svých klientů, snaží se, aby přijali zodpovědnost za svůj život.

K základním poskytovaným činnostem patří pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství

¹¹ <http://www.futra.cz/index.php/nzdm>

¹² <http://ostrava.caritas.cz/ohrozene-deti-a-mladez/nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-mladez-magone/>

a krizová intervence, případová a skupinová práce, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele a zprostředkování dalších služeb.

Nízkoprahové zařízení pořádá pro své klienty pravidelné týdenní aktivity. Například v pondělí mají děti a mládež možnost navštívit kroužek keramiky. V úterý mají uživatelé možnost skupinově diskutovat o aktuálních či zvolených tématech. Středa je věnována konzultacím, pohovorům a také pomoci při přípravě na vyučování. Ve čtvrtek probíhají turnaje či soutěže a pátek je věnován sportovním aktivitám.

Služeb tohoto nízkoprahového zařízení využilo v roce 2012 celkem 160 uživatelů. Tým pracovníků tohoto zařízení tvoří vedoucí zařízení, sociální pracovník a dva pracovníci v sociálních službách.¹³

Modrá kočka

Toto nízkoprahové zařízení se nachází v Opavě, své služby poskytuje dětem od 6 do 15 let. Modrá kočka nabízí svým klientům pomoc a podporu při řešení obtížných životních situací a prostor pro smysluplné trávení volného času. Posláním klubu je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, snaží se předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení aktivitami, které umožňují orientaci ve společenském prostředí. Toto zařízení se snaží minimalizovat možná rizika související se způsobem života dětí.

K základním činnostem centra patří pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, sociální poradenství a krizová intervence, skupinová práce, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

Nízkoprahové zařízení Modrá kočka pořádá každoročně pro své klienty několik akcí, jako například tvořivé, sportovní či soutěžní odpoledne.

V tomto nízkoprahovém zařízení působí tým celkem čtyř pracovníků. Vedoucí zařízení je zároveň sociálním pracovníkem, dále pak dva pracovníci v sociálních službách a romský poradce. Celkový počet klientů za rok 2012 činí 115.¹⁴

¹³ <http://ceskytesin.caritas.cz/deti-a-mladez/charitni-stredisko-kometa/>

¹⁴ <http://www.opava.eurotopia.cz/index-kocka.php>

Caravan

Nízkoprahové zařízení Caravan poskytuje své služby dětem, mládeži a mladým lidem v Krnově ve věku od 10 do 26 let. Caravan usiluje o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže v nepříznivé sociální situaci, čímž se snaží předcházet jejich sociálnímu vyloučení.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež nabízí pomoc a podporu při řešení obtížných životních situací a prostor pro neformální a smysluplné trávení volného času. Dále poskytuje situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

V nízkoprahovém zařízení působí jeden sociální pracovník a také pedagog. Pracovníci poskytli své služby v roce 2012 celkem 98 uživatelům.¹⁵

Nezbeda

Klub Nezbeda se nachází ve Frýdku-Místku. Posláním Klubu Nezbeda je preventivně působit v práci s dětmi a mládeží ve věku 6 – 20 let - pomáhat jim v nepříznivých životních situacích a pozitivně ovlivňovat jejich osobnostní růst a rozvoj.

Nízkoprahové zařízení nabízí svým klientům pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

Klub Nezbeda nabízí svým klientům týdenní obměňující se programy, které zahrnují například volnou aktivitu, kdy mohou děti a mládež využít klubové zařízení, sportovní odpoledne či například pravidelné střední konzultace.

V tomto nízkoprahovém zařízení pracují na plný úvazek celkem dva pracovníci, sociální pracovník a pracovník v sociálních službách. Občas zde vypomáhají dobrovolníci. Počet klientů v roce 2012 činil 75.¹⁶

¹⁵ <http://www.opava.eurotopia.cz/index-caravan.php>

¹⁶ <http://fm.charita.cz/nezbeda/>

Klub On Line

Klub On Line je nízkoprahové zařízení v Karviné určené pro děti, mládež a mladé lidi ve věku od 14 do 22 let.

Svým klientům zařízení poskytuje pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervenci, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele a zprostředkování dalších služeb.

V tomto nízkoprahovém zařízení pracují celkem dva sociální pracovníci. Celkový počet uživatelů za rok 2012 činil 249.¹⁷

Oáza

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Oáza se nachází v Karviné, své služby poskytuje dětem, mládeži a mladým lidem ve věku od 6 do 21 let.

Nízkoprahové zařízení pomáhá svým klientům naučit se smysluplně trávit volný čas, poradit si v obtížných situacích, pomáhá jim s řešením problémů ve škole či v zaměstnání, také se snaží klientům usnadnit komunikaci s vrstevníky, rodinou a společenským okolím. Mezi základní činnosti tohoto zařízení patří doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, i ty které si připraví sami uživatelé, sociální poradenství a krizová intervence, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

V Oáze působí kromě ředitele organizace a vedoucího zařízení další pracovníci, pedagog volného času, sociální pracovník, romský poradce a pracovník v sociálních službách. Celkový počet klientů tohoto centra za rok 2012 činí 228.¹⁸

Komunitní centrum Hrušov, Liščina, Zárubek

Tato nízkoprahová zařízení, která provozuje občanské sdružení Vzájemné soužití, se nachází v Ostravě. Své služby poskytují dětem a mládeži ve věku od 6 do 18 let. Zařízení usilují o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže,

¹⁷ <http://www.sdkabo.cz/klub-on-line-karvina-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-mladez>

¹⁸ <http://oaza.proskolime.cz/>

kteře se ocitly v nepřiznivě sociální situaci a snaží se tak předcházet jejich sociálnímu vyloučení.

Mezi základní poskytované služby těchto zařízení patří volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpeřtření rutiny klubu, i ty, které si klienti připraví sami, sociální poradenství, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

Cílem všech tří zařízení je podpořit své klienty při zvládání obtížných životních událostí, snížit sociální rizika, které vyplývají určitých společenských situací, životního způsobu a rizikového chování. Pracovníci zařízení usilují také o rozvoj sociálních a individuálních schopností, kognitivních a motorických dovedností. Rovněž podporují jejich vzdělávání, zejména doučováním.

V každém z těchto tří nízkoprahových zařízení pracuje vedoucí zařízení, jeho zástupce, který je zároveň pracovníkem v sociálních službách, dále pak sociální pracovníci a pomocní pracovníci v terénních službách. Celkový počet klientů za loňský rok 2012 činí 199.¹⁹

Kannan

Nízkoprahové zařízení Kannan se nachází v Bohumině, jeho služby jsou určené dětem a mládeži ve věku od 6 do 14 let.

Kannan poskytuje svým klientům pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpeřtření rutiny klubu, i ty, které si klienti připravují sami, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

Cílem tohoto nízkoprahového zařízení je předcházet vzniku společensky nežádoucích jevů u dětí a mládeže.

Celkový počet klientů za rok 2012 činí 53. Klientům zprostředkovává služby sociální pracovník a pracovník v sociálních službách.²⁰

¹⁹ <http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-hrusov.html>,
<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-liscina.html>,
<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-zarubek.html>

²⁰ <http://www.slezskadiakonie.cz/potrebuji-sluzbu/kanaan-bohumin-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-ml>

Pohoda

Pohoda je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, které se nachází v Karviné. Svým klientům ve věku od 6 do 13 let poskytuje prostor, informace a odbornou pomoc a snaží se tak předcházet jejich sociálnímu vyloučení.

Mezi poskytované činnosti tohoto nízkoprahového zařízení patří poskytnutí prostoru pro trávení volného času, výchovné a vzdělávací aktivity, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, i ty které si připraví sami uživatelé, sociální poradenství a krizová intervence, skupinová práce, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

V nízkoprahovém zařízení se klientům věnují dva sociální pracovníci. V roce 2012 toto zařízení navštěvovalo celkově 91 klientů.²¹

Společně – Jekhetane

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež poskytuje své služby klientům ve věku od 7 do 17 let v Ostravě. Zařízení usiluje o to, aby jeho klienti byli lidé samostatní, znali svá práva a povinnosti, vyhýbali se drogám a kriminalitě a smysluplně trávili volný čas.

Mezi základní služby, které zařízení svým klientům poskytuje, patří pobyt v zařízení, volnočasové aktivity, kontaktní práce, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele a zprostředkování dalších služeb.

V tomto nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež působí celkem dva sociální pracovníci, dva pracovníci v sociálních službách a také pedagogický pracovník. V roce 2012 využilo služeb tohoto nízkoprahového zařízení celkem 139 uživatelů.²²

U-kryt

U-kryt je nízkoprahové zařízení, které poskytuje služby dětem a mládeži v nepříznivé životní situaci. U-kryt se nachází ve Frýdku-Místku, jeho služby jsou určeny dětem a mládeží

²¹ <http://www.slezskadiakonie.cz/potrebuji-sluzbu/pohoda-karvina-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-ml>

²² <http://www.jekhetane.cz/poskytujeme%20NZDM.html>

od 7 do 18 let. Své klienty nízkoprahové zařízení podporuje v samostatnosti a začlenění se do společnosti. Hledá cesty vedoucí ke zkvalitnění jejich života a také vytváří podmínky pro smysluplné trávení volného času.

Zařízení poskytuje svým klientům pobyt v zařízení, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele a zprostředkování dalších služeb.

V nízkoprahovém zařízení působí vedoucí zařízení a tři kontaktní sociální pracovníci. V roce 2012 využilo služeb tohoto nízkoprahového zařízení celkem 163 uživatelů.²³

Klub Bunkr

Nízkoprahové zařízení Bunkr se nachází v Třinci, Bohumíně a v Jablunkově. Klubu Bunkr poskytuje podporu, odbornou pomoc a informace dětem, mládeži a mladým lidem ve věku od 13 do 20 let ohroženým sociálním vyloučením, ve snaze pozitivně ovlivnit jejich životní styl a hodnoty. Klub Bunkr vytváří pro své klienty prostory, které jsou pro ně bezpečné, atraktivní a motivují je k volnočasovým aktivitám. Pracovníci nízkoprahového zařízení vedou klienty k zodpovědnému přístupu k životu a nabízí jim podporu při zvládání obtížných životních situací.

Mezi služby, které zařízení svým klientům poskytuje, patří kontaktní práce, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí.

V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež působí tři pracovníci. Vedoucí klubu a sociální pracovnice zároveň, dále pak sociální pracovnice – koordinátorka dobrovolníků, praxí a stáží a také pracovnice v sociálních službách. Celkový počet uživatelů za rok 2012 činil 241.²⁴

²³ <https://sites.google.com/site/ukrytnzdm/>

²⁴ <http://www.bunkr.cz/>

Klub Kost'a

Klub Kost'a se nachází ve Frýdku-Místku. Je určen dětem, mládeži a mladým lidem ve věku od 12 do 26 let. Svým klientům poskytuje cílevědomý způsob trávení volného času. Zařízení pořádá mnoho doprovodných akcí, jako víkendové pobyty, jednodenní tematické akce.

Svým klientům poskytuje kontaktní práci, výchovné a vzdělávací aktivity, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

Tým pracovníků tohoto zařízení tvoří sociální pracovník a pracovník v sociálních službách. Celkový počet klientů za rok 2012 činil 87.²⁵

Klub Kryt

Nízkoprahové zařízení pro děti, mládež a mladé lidi ve věku od 13 – 20 let, se nachází ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Zařízení poskytuje svým klientům pobyt v zařízení, kontaktní práce, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

V nízkoprahovém zařízení působí vedoucí a kontaktní pracovník, dva sociální pracovníci a dva dobrovolníci. V roce 2012 využilo služeb tohoto zařízení celkem 231 uživatelů.²⁶

Klub Prostor

Klub Prostor je nízkoprahové zařízení pro děti a mladé lidi ve Frýdku-Místku od 14 do 19 let.

²⁵ <http://www.frydek-mistek.cz/cz/o-meste/socialni-sluzby/adresar-poskytovatelu-socialnich-sluzeb-a-souvisejicich-aktivit/sluzby-pro-deti-a-mladez/0877-klub-kosta.html>

²⁶ <http://www.kryt.cz/>

Mezi základní činnosti tohoto zařízení patří pobyt v zařízení, kontaktní práce a situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, i ty, které si uživatelé navrhnou sami, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství, skupinová a případová práce, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

Nízkoprahové zařízení za rok 2012 poskytlo své služby celkem 159 uživatelům. Služby jsou zde poskytovány třemi sociálními pracovníky a jedním externím pracovníkem.²⁷

Střep

Nízkoprahové zařízení Střep poskytuje své služby dětem a mladým lidem z Českého Těšína ve věku od 6 do 26 let. Mezi klienty centra patří zejména sociálně ohrožené děti a mládež a také osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách. Nabízené aktivity jim umožní orientaci ve společenském prostředí.

Dále zařízení poskytuje svým klientům kontaktní práci, situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, volnočasové aktivity, akce ke zpestření rutiny, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí a práci s blízkými osobami klientů.

V loňském roce 2012 poskytlo zařízení své služby celkem 300 uživatelům. Pracovní tým zařízení je tvořen sociálním pracovníkem, speciálním pedagogem, pedagogem volného času, působí zde také dobrovolníci a stážisté.²⁸

Vesnička soužití

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Vesnička soužití je určeno pro děti a mládež ve věku od 6 do 18 let. Klientům jsou zde k dispozici dva kluby, Hawai a Manhattan. Vesnička soužití patří mezi úspěšný pilotní sociální projekt Ministerstva práce a sociálních věcí, který realizuje funkční model soužití romského a neromského obyvatelstva v Ostravě. Vesnička soužití se skládá z 30 rodinných domků a budovu komunitního centra. Žije zde 30 rodin, deset je romských, deset neromských, deset smíšených.

²⁷ <http://www.frydekmiestek.cz/cz/o-meste/socialni-sluzby/adresar-poskytovatelu-socialnich-sluzeb-a-souvisajicich-aktivit/pece-o-deti-a-mladistve/0878-klub-prostor.html>

²⁸ <http://www.osave.cz/1-1.htm>

Nízkoprahové zařízení je určeno pro děti z Vesničky soužití a také pro děti a mládež z blízkého okolí.

Mezi základní služby, které zařízení svým klientům poskytuje, patří volnočasové aktivity, kontaktní práce a situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizová intervence, skupinová práce, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práce s blízkými osobami klientů.

Služeb nízkoprahového zařízení v roce 2012 využilo celkem 163. Služby jsou poskytovány sociálním pracovníkem a dvěma pracovníky v sociálních službách.²⁹

Liga, občanské sdružení

Nízkoprahové zařízení se nachází v Bruntále. Služby jsou zde poskytovány dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením. Prioritním cílem je zastavit nebo omezit sociální vylučování a zvýšit kvalitu života jedince. U mládeže nad 15 let je důležitým prvkem pomoc při orientaci v právních předpisech vztahující se k občanským povinnostem, zaměstnávání, dalším věcem potřebným ke vstupu do samostatného života.

Nízkoprahové zařízení poskytuje pobyt a volnočasové aktivity, kontaktní práce a situační intervence, doučování, rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků, akce, které slouží k zpestření rutiny klubu, aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí, sociální poradenství a krizovou intervenci, skupinovou práci, informační a poradenský servis při obstarávání osobních záležitostí, kontakt s institucemi prospěšných pro uživatele, zprostředkování dalších služeb a práci s blízkými osobami klientů.

V tomto nízkoprahovém zařízení působí sociální pracovník a dva pracovníci v sociálních službách. V roce 2012 zařízení poskytlo své služby celkem 85 klientům.³⁰

²⁹ <http://dchoo.caritas.cz/vesnicka-souziti/>

³⁰ <http://www.ligabruntal.cz/>

3.5 Shrnutí šetření

Výsledky šetření jsou zaznamenány v Tabulce 1, která uvádí služby a počet zařízení, které danou službu poskytují. Je zde rovněž uvedeno procentuální vyjádření počtu center poskytující danou službu.

NABÍZENÉ SLUŽBY	POČET ZAŘÍZENÍ SLUŽBU NABÍZEJÍCÍ	VYJÁDŘENO V %*
<i>Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti</i>		
Pobyt v zařízení	22	100
Kontaktní práce	19	86
Situační intervence	14	64
Doučování	22	100
Intervenční programy	0	0
Volnočasové aktivity	22	100
Akce, které iniciovali sami uživatelé	6	26
Akce, které slouží k zpestření rutiny klubu nebo propagaci zařízení	22	100
Rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků	22	100
<i>Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím</i>		
Aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí	22	100
<i>Sociálně terapeutické činnosti</i>		
Poradenství	22	100
Krizová intervence	14	64
Případová práce	3	14
Skupinová práce	20	91
<i>Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí</i>		
Informační servis	22	100
Poradenství	22	100
Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele	19	86
Zprostředkování dalších služeb doprovod	19	86
Práce s blízkými osobami	14	61

Tabulka 1: Přehled nabízených služeb 22 nízkoprahových zařízení v Moravskoslezském kraji

* Zaokrouhleno na celá čísla

(Česká asociace streetwork, 2008)

Významné postavení v nabídce služeb nízkoprahových zařízení představují kromě pobytu klienta také volnočasové aktivity. Klientům je nabízen prostor pro setkávání se svými vrstevníky, mohou zde trávit svůj volný čas dle svého zájmu. Volnočasové aktivity jsou zaměřeny na různé činnosti. Klienti mohou využívat vybavení nízkoprahových zařízení, mohou hrát společenské hry, využívat sportovní a výtvarné potřeby, knihy a další literaturu, mají také možnost používat počítač s internetovým připojením. Nízkoprahová zařízení také pořádají různé akce, které slouží ke zpestření činností. Patří mezi ně například každoročně organizované soutěže, turnaje, sportovní hry, karnevaly, poznávací a zážitkové pobyty a další. Tyto a další aktivity pomáhají rozvíjet kognitivní a motorické dovednosti, hygienické a společenské návyky a umožňují orientaci ve společenském prostředí. Pouze některá ze zařízení umožňují pořádání akcí, které jsou iniciovány samotnými uživateli.

V rámci vzdělávacích činností poskytují všechna nízkoprahová zařízení svým klientům doučování a přípravu na vyučování individuální formou. Sociokulturně znevýhodněné děti mají často horší znalost českého jazyka, mají nedostatečně rozvinuté grafomotorické a motorické schopnosti, chybí jim sociální a komunikační dovednosti, někdy nemají ani základní hygienické návyky. Při školní přípravě se proto snaží pracovníci zařízení rozvíjet u dětí samostatnost a tvořivost a vedou je různou formou k realizaci vlastních nápadů. Při řešení problémů děti často spolupracují se svými vrstevníky, situaci řeší společně, a tím se učí kolektivní práci a hledání správného řešení problému. Při výchovně vzdělávacích činnostech dochází také k rozvoji komunikačních dovedností, děti se učí správně formulovat své myšlenky, učí se dodržovat pravidla a rozpoznat vhodné a nevhodné chování při kontaktu s vrstevníky i dospělými lidmi. Všechna výše jmenovaná zařízení ve svých výchovně vzdělávacích činnostech nevyužívají intervenčních programů PATHS ani programu instrumentálního obohacování. Námi kontaktovaná nízkoprahová zařízení pro děti a mládež neměla o daných intervenčních programech příliš mnoho informací, v některých případech neměla informace vůbec žádné. Oslovení odpovědní pracovníci, kteří pracují s ohroženými dětmi, se v dané problematice málo, ne-li vůbec, orientovali. Z rozhovorů s pracovníky vyšlo najevo, že k rozvoji kognitivních funkcí dětí využívají spíše obecnější výše jmenované metody. Pro zařazení intervenčních programů do činnosti nízkoprahových zařízení nemají dostatek času a prostředků, u některých klientů jsou vděční za to, že s nimi zvládají alespoň základní výchovné a vzdělávací činnosti.

V sociálně terapeutické oblasti je využíváno zejména poradenství a skupinová práce s klienty. Krizovou intervencí používá pouze 64 % oslovených center, zřejmě z důvodu

nekvalifikovanosti pracovníků v této oblasti. Minimálně je využívána případová práce s klienty. Tato metoda vyžaduje individuální přístup, musí být opakovaná a pravidelná, takže je většinou klientům zprostředkován kontakt s jiným odborníkem.

Nízkoprahová zařízení poskytují také služby zaměřené na zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, což umožňuje klientům lepší orientaci ve vztazích a ve společenském prostředí.

Všude je rovněž nabízen informační a poradenský servis při uplatňování práv a oprávněných zájmů klienta. Většinou je součástí těchto služeb také zprostředkování kontaktu s institucemi ve prospěch uživatele, jako například úřad práce, dopravní podnik, schůzka s psychologem. V případě potřeby se také využívá práce s blízkými osobami klienta, což jsou zejména rodiče a zákonní zástupci.

Služby nízkoprahových zařízení pro děti a mládež jsou realizovány hlavně díky týmu pracovníků daných zařízení. Každé ze zařízení vede vedoucí pracovník, který je ve většině případů také pracovník sociální. Mezi další pracovníky patří pracovníci v sociálních službách. Pouze některá ze zařízení spolupracují s pedagogy, se speciálními pedagogy nebo s pedagogy volného času. Ve většině nízkoprahových zařízení pomáhají dobrovolníci, externisté či stážisté.

Výsledky tohoto šetření jasně vykazují nepřítomnost intervenčních programů ve službách, které nízkoprahová zařízení poskytují. Intervenční programy, jako například program PATHS či program instrumentálního obohacování, jsou využívány zejména ve školách, nebo například v pedagogicko-psychologických poradnách. Do podvědomí sociálních pracovníků nízkoprahových zařízení se dostávají jen zřídka. V rámci šetření byli oslovení pracovníci nedostatečně informováni vůbec o samotné existenci jakýchkoli intervenčních programů. Sociální pracovníci se v rámci činností zaměřují spíše na volnočasové aktivity uživatelů, které sice mají určitý vliv na rozvoj osobnosti uživatelů, dostatečně však nerozvíjí kognitivní dovednosti dětí a dospívajících. Díky intervenčním programům dochází nejen k rozvoji kognitivních schopností, ale pomáhají také v určité motivaci k učení se. Proto by bylo vhodné, aby se intervenční programy v zařízeních rozšířily, neboť působení sociálních pracovníků na sociokulturně znevýhodněné uživatele je velmi podstatné pro jejich další osobnostní rozvoj.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá intervenčními programy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Práce shrnuje činnosti nízkoprahových center v Moravskoslezském kraji, které pracují s dětmi sociokulturně znevýhodněnými. Zaměřuje se hlavně na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, se kterými souvisí využívání intervenčních programů.

Teoretická část práce je zaměřená na sociokulturně znevýhodněné prostředí a sociální vyloučení, s těmito pojmy úzce souvisí, majoritní skupinou obyvatel negativně vnímaná, romská národnostní menšina. Velké procento dětí sociokulturně znevýhodněných jsou právě romské děti. Práce popisuje historii romského obyvatelstva, znaky romské rodiny a také její specifika, která mají vliv na školní neúspěšnosti dětí. Tomu se snaží dnešní společnost předcházet různými sociálními službami poskytovaných například v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Další část práce se zabývá popisem edukačních typu intervencí, mezi které se řadí například intervenční program PATHS nebo program instrumentálního obohacování Reuvena Fouersteina. Program instrumentálního obohacování rozvíjí myšlení žáků, tím jim celkově pomáhá zvládat školní neúspěšnost. Důležitým prvkem tohoto programu je zprostředkované učení, které učí žáky myslet a učit se. Práce popíše základní a doplňkové prvky tohoto učení.

Závěrečná část této bakalářské práce se věnuje nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež v Moravskoslezském kraji. Je zde analyzováno celkem 22 zařízení. U každého zařízení jsou popsány služby, které svým klientům nabízí. Služby jsou následně shrnuty v tabulce, která je charakterizuje a procentuálně vyjadřuje. Šetřením bylo zjištěno, že žádné z uvedených center nevyužívá při výchovných a vzdělávacích činnostech intervenční programy, které významnou měrou přispívají k rozvoji poznávacích funkcí dětí a také rozšiřují jejich mentální dovednosti. Zařízení poskytují svým klientům pouze klasické doučování, při kterém se zaměřují na aktuální řešení školních problémů, nebo na pomoc při plnění úkolů zadaných školou. K rozvoji kognitivních funkcí, nevyužívají zařízení program instrumentálního obohacování, tyto funkce se snaží rozvíjet alespoň pomocí různých her, aktivit, soutěží či skupinové práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTOŇOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním se zřetelem na romské etnikum v počátečním vzdělávání*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 223 s. ISBN 978-80-210-5103-4.

ČADA, K. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*. Praha. 2009, 69 s.

Česká asociace streetwork. *Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Praha: ČAS, 2008. 20 s.

GAJDOŠOVÁ, E. HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HADJ-MOUSSOVÁ, Z. a kol. *Intervence*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2004. 249 s. Pedagogicko-psychologické poradenství; 3. ISBN 80-7290-146-X.

HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1999. 51 s.

HUTYROVÁ, M., BOĐOVÁ, V., RŮŽIČKA, M. *Možnosti intervence u osob se specifickými poruchami chování a poruchami chování I*. Olomouc: VUP, 2012.

KOPAL, J. *Stigmata: Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy (včetně systémového doporučení Ligy lidských práv a analýz dopadu nové legislativy z let 2004-2005 na vzdělávání romských žáků v českém základním školství)*. Brno: Liga lidských práv: Evropské centrum pro práva Romů, 2007, 213 s.

KOVAŘÍKOVÁ, M. et al. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1998. 106 s. ISBN 80-7044-225-5.

LEBEER, J., ed. a kol. *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje: podpora začleňování znevýhodněných dětí do běžného vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 262 s. ISBN 80-7367-103-4.

MÁLKOVÁ, G. Podpora rozvoje kognitivních dovedností u dětí ze sociokulturně odlišného prostředí s užitím Instrumentálního obohacování R. Feuersteina. In POKORNÁ, V. *Inkluzivní a kognitivní edukace: sborník přednášek*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006. 388 s. ISBN 80-7290-258-X.

MÁLKOVÁ, G. *Umění zprostředkovaného učení: teoretická východiska a výzkum instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina*. 1. vyd. Praha: Togga, 2008. 121 s. ISBN 978-80-87258-02-6.

MÁLKOVÁ, G. *Zprostředkovaná učení: jak učit žáky myslet a učit se* 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 116 s. ISBN 978-80-7367-585-1.

MAREŠ, P. Sociální exkluze a inkluze. In SIROVÁTKA, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Georgetown, 2004, 237 s. ISBN 80-210-3455-6.

MÜLLER, O. a kol. *Terapie ve speciální pedagogice: teorie a metodika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 295 s. ISBN 80-244-1075-3.

POORNÁ, V. Programy instrumentálního obohacování R. Feuersteina. In HADJ-MOUSSOVÁ, Z. a kol. *Intervence*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2004. 249 s. Pedagogicko-psychologické poradenství; 3. ISBN 80-7290-146-X.

POKORNÁ, V. Metoda instrumentálního obohacování Reuevena Feuersteina a první zkušenosti s její aplikací v novém prostředí. In SMÉKAL, V. (Ed.). *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Praha: Barrister & Principal, 2003.

RŮŽIČOVÁ, V. Vzdělávací aktivity v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. In V. VÍTKOVÁ, M., ed. a VOJTOVÁ, V., ed. *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním = Education of Socially Disadvantaged Students; Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami = Education of Pupils with Special Educational Needs: sborník z konference s mezinárodní účastí*. Brno: Paido, 2009. 157 s. ISBN 978-80-7315-188-1.

SHAPIRO, L. E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. 272 s. ISBN 80-7178-964-X.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 95 s. Poradce. ISBN 80-7169-528-9.

VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.

VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie. I., Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Bunkr [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.bunkr.cz/>>.

Caravan [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.opava.eurotopia.cz/index-caravan.php>>.

Centrom [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.centrom.cz/index.php/poskytovane-sluby/nzdm>>.

COGITO-centrum kognitivní edukace [online]. [cit. 2. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://centrum-cogito.cz/index.php?stranka=metoda-instrumentalniho-obohaceni&lang=cz>>.

Futura [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.futura.cz/index.php/nzdm>>.

Charitní středisko Michala Magone [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://ostrava.caritas.cz/ohrozene-deti-a-mladez/nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-mladez-magone/>>.

Charitní středisko Kometa [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://ceskytesin.caritas.cz/deti-a-mladez/charitni-stredisko-kometa/>>.

Kanaan [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.slezskadiakonie.cz/potrebuji-sluzbu/kanaan-bohumín-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-ml>>.

Klub Kost'a [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.frydek-mistek.cz/cz/o-meste/socialni-sluzby/adresar-poskytovatelů-socialnich-sluzeb-a-souvisejících-aktivit/sluzby-pro-deti-a-mladez/0877-klub-kosta.html>>.

Klub On Line [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.sdkabo.cz/klub-on-line-karvina-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-mladez>>.

Klub Prostor [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<<http://www.frydekmostek.cz/cz/o-meste/socialni-sluzby/adresar-poskytovatel-socialnich-sluzeb-a-souvisejicich-aktivit/sluzby-pro-deti-a-mladez/0878-klub-prostor.html>>.

Komunitní centrum Hrušov [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-hrusov.html>>.

Komunitní centrum Liščina [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-liscina.html>>.

Komunitní centrum Zárubek [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/clanky/kc-zarubek.html>>.

Koncepce (projekt) včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání [online]. [cit. 5. 4. 2013]. Dostupné na internetu
<<http://aplikace.msmt.cz/PDF/INtextkoncepcevcasnepece.pdf>>.

Kryt [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.kryt.cz/>>.

Modrá kočka [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<http://www.opava.eurotopia.cz/index-kocka.php>>.

Nezbeda [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://fm.charita.cz/nezbeda/>>.

Oáza [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://oaza.proskolime.cz/>>.

Občanské sdružení Liga [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu
<<http://www.ligabruntal.cz/>>.

Ohrožené dítě [online]. [cit. 8. 6. 2013]. Dostupné na internetu
<<http://www.ohrozenedite.cz/index.php?nzpdam=on&kraj=7&stranka=mapa>>.

Pohoda [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.slezskadiakonie.cz/potrebuji-sluzbu/pohoda-karvina-nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-ml>>.

Společně – Jekhetane [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.jekhetane.cz/poskytujeme%20NZDM.htm>>.

Střep [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.osave.cz/1-1.html>>.

U-kryt [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<https://sites.google.com/site/ukrytnzdm/>>.

Vesnička soužití [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://dchoo.caritas.cz/vesnicka-souziti/>>.

Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných [online]. [cit. 5. 4. 2013]. Dostupné na internetu <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-147-2011-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c-73-2005-sb>>.

Základní škola pro žáky se specifickými poruchami chování [online]. [cit. 5. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://www.speczs.cz/informace/specifika-vzdelavani>>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání [online]. [cit. 15. 1. 2013]. Dostupné na internetu <<http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>>.

Zvidálek [online]. [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na Internetu <<http://krnov.charita.cz/zvidalek/>>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Přehled nabízených služeb 22 nízkoprahových zařízení v Moravskoslezském kraji

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Oslovení respondenta v e-mailu

Příloha č. 2 Dotazník

Příloha č. 1 Oslovení respondenta v e-mailu

Dobrý den,

jsem studentka 3. ročníku Univerzity Palackého v Olomouci. Studuji zde obor Speciální pedagogika pro 2. Stupeň ZŠ a SŠ a Český jazyk se zaměřením na vzdělávání. V letošním roce píšu bakalářskou práci na téma *Intervenční program pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí*. Chtěla bych Vás tímto poprosit, o pomoc při mé praktické části práce, ve které se budu zaměřovat na nízkoprahová zařízení v Moravskoslezském kraji pracující s dětmi sociokulturně znevýhodněnými. Budu provádět průzkum o činnosti těchto zařízení se zaměřením na získání informací o tom, zda jsou v rámci výchovných a vzdělávacích činností využívány intervenční programy, a jaké další služby tato zařízení poskytují.

Metodou výzkumného šetření v rámci této bakalářské práce je dotazník s uzavřenými i otevřenými otázkami, který Vám zasílám v příloze.

Předem Vám děkuji za vyplnění dotazníku, také za jeho zpětné zaslání, a za pomoc při šetření.

S pozdravem Nikola Bielešzová

Příloha č. 2 Dotazník

Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Nikola Bieleszová, jsem studentkou 3. ročníku Univerzity Palackého v Olomouci. Studuji zde obor Speciální pedagogika. Chtěla bych Vás tímto poprosit o spolupráci při praktické části bakalářské práce, která se zaměřuje na nízkoprahová zařízení v Moravskoslezském kraji pracující s dětmi sociokulturně znevýhodněnými. Budu provádět průzkum o činnosti těchto zařízení se zaměřením na získání informací o tom, zda jsou v rámci výchovných a vzdělávacích činností využívány intervenční programy, a jaké další služby tato zařízení poskytují. Děkuji za Váš čas.

Název centra:

Počet klientů (za rok 2012):

Pracovníci zařízení:

Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti

Intervenční programy	ano	ne
Pobyt v zařízení	ano	ne
Kontaktní práce	ano	ne
Situační intervence	ano	ne
Doučování	ano	ne
Volnočasové aktivity	ano	ne
Akce, které iniciovali sami uživatelé	ano	ne
Akce, které slouží k zpestření rutiny klubu nebo propagaci zařízení	ano	ne
Rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků	ano	ne

Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

Aktivity umožňující orientaci ve vztazích ve společenském prostředí	ano	ne
---	-----	----

Sociálně terapeutické činnosti

Poradenství	ano	ne
Krizová intervence	ano	ne
Případová práce	ano	ne
Skupinová práce	ano	ne

Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Informační servis	ano	ne
Poradenství	ano	ne
Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele	ano	ne
Zprostředkování dalších služeb doprovod	ano	ne

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Nikola Bieleszová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Intervenční program pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí
Název v angličtině:	Intervention program for children from socially-culture disadvantage surroundings
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá problematikou intervenčních programů pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Je zde popsáno sociokulturně znevýhodněné prostředí a jeho příslušník, romská národnostní menšina. Další kapitoly práce se zabývají intervenčním programem PATHS a programem instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina. Závěrečná část práce se věnuje nízkoprahovým zařízením v Moravskoslezském kraji, které poskytují své služby sociokulturně znevýhodněným dětem.
Klíčová slova:	Sociokulturně znevýhodněné prostředí, intervenční program, program instrumentálního obohacení, zprostředkované učení, nízkoprahové zařízení.
Anotace v angličtině:	The Bachelor Thesis is concerned with the issues of intervention programs for children from the social-cultural disadvantaged environment. The work describes social-cultural disadvantaged environment and its member and Romany minority. Following chapters are concerning with the intervention program PATHS and with a program of the instrumental enrichment by Reuven Feuersteina. The final part is focusing on low threshold equipment in Moravian-Silesian region which offers its services to social-cultural disadvantaged children.
Přílohy vázané v práci	Příloha č. 1 Oslovení respondenta v e-mailu Příloha č. 2 Dotazník
Klíčová slova v angličtině	Socially-culture disadvantage surroundings, intervention program, Instrumental Enrichment program, Mediated Learning, Low-threshold institutions.
Rozsah práce:	50 stran + 2 strany příloh
Jazyk práce:	Český jazyk